

УДК 930.253(436):[904:336.746(477.85) „12/17“]
О-397

Олександр Огуй

ДЕКОДУВАННЯ ТРЬОХ ТИПІВ АВСТРІЙСЬКИХ АРХІВНИХ ЗАПИСІВ ПРО СЕРЕДНЬОВІЧНІ СКАРБИ НА ТЕРИТОРІЇ ПІВНІЧНОЇ БУКОВИНИ

У час створення нової редакції «Історії сіл і міст України» кожна нова інформація про виявлення монетного скарбу радує істориканумізмата можливістю глибше проникнути в таємниці грошового обігу далекого для нас Середньовіччя, такого неоднозначного для Північної Буковини, яка входила у склад Молдавського князівства. **Скарби**, як відомо, складають комплекси монет, вилучених з обігу з метою заощадження чи нагромадження та не повернених до нього через загибель власника внаслідок форс-мажорних обставин (війна, епідемія, втрата в результаті переїзду чи полону тощо)¹. Ці комплекси (на противагу знахідкам окремих згуб²) не лише ілюструють місцеві історичні події, а й глибоко характеризують соціально-економічні особливості грошового обігу регіону. Тому після фундаментальних робіт М.Ф. Котляра³ подібні дослідження регіонального скарбового матеріалу набувають і нової актуальності, що й підтверджує нещодавно захищена дисертація О. Бакальця⁴.

Вивчення регіонального грошового обігу на основі монетних скарбів вважається можливим насамперед за умови, якщо в їх описі фіксуються основні типи монет, країна та дати їх випуску. Однак така точна фіксація не завжди притаманна австрійським архівним записам, що стосуються актів Пробірної палати, в яких малорозбірливою готикою переважно згадується кількість знайдених монет (чи замість цього лише їх сукупна вага!) та їх вартість у конвенційній (до 1857 р.) чи австрійській (до 1892 р.) валютах. Хоча велика заслуга в опрацюванні австрійських архівів щодо Галичини належить Р.М. Шусту⁵, який на матеріалах Львівської пробірної палати пустив у науковий обіг дані про 70 (!) скарбів, а щодо Буковини – як С.В. Пивоварову, так і автору статті⁶, проте і ці дослідження мають свої „білі плями” – неоптимальні визначення монетних номіналів, подолання чого послужило

завданням цієї праці. Вивчення великих монетних кількостей певного номіналу, їх наближене визначення вкаже на певні преференції, у т.ч. історико-економічного гатунку. З цією метою автор дослідження розробив свого часу⁷ на скарбовому матеріалі певну апроксимативну (статистично-наближену) процедуру, алгоритм якої вперше послідовно пропонується краєзнавцям для наступних трьох скарбів із Заставнівського району Чернівецької області:

1) опис скарбу містить дані про кількість монет, їх територіально-часову віднесеність та параметри (ваги, проби) для кожного типу в сукупності; не відомими, однак, залишаються лише номінали (скарб 1);

2) опис скарбу включає лише грошову оцінку певних монет визначених правителів без указівки на їх номінали (скарб 2);

3) в описі вказуються територіально-часова віднесеність монет та їх параметри (ваги, проби) для кожного типу в сукупності; проте не відомими залишаються як кількість, так і їх номінали (скарб 3).

1. БОЯНЧУК-1848. У 1848 р. селяни із с. Боянчук Заставнівського р-ну Д. Михаленюк та П. Косован виявили на полі у поміщика А. Лукасевича досить великий скарб – 1838 монет (із них 9 більших, 777 малих та 52 дуже малих монет) середини XVI – початку XVII ст., який комісія Галицького крайового казначейства зі Львову оцінила у 15 гульденів 17 крейцерів⁸.

Однак записи оцінної комісії значно різняться від звичного історико-нумізматичного опису, бо містять лише дані про кількість монет (1), правителя (2), місце та час випуску (3), вагу монети у вагових марках, лотах, квенчах, ріхтпфенігах (4), пробу срібла за лотовою системою (5), тарифну оцінку за лот (6), загальну вартість кожного різновиду монет (7) та примітку (8). Як бачимо, відсутнім залишається для дослідника лише запис про номінал монети, який піддається певній реконструкції при аналізі середньовічних лічильно-вагових співвідношень:

Таблиця 1: Скарб із с. Боянчук (за оцінною таблицею)

Кільк.	Правитель	Країна	Вага	Проба	Тариф за лот	Вартість	Примітка
1,9	Сигізмунд III	Польща 1587–1632	2 л 3 кв	9	1,48	2фл.12кр	4 шт. Університет. Б-ка (УБ) 2 шт. Данціг
2,174			12 л 3 кв.	7	0,36	7фл.39кр.	6 УБ
3,548			1 м 12 л 3 кв	1	0,05	2фл.18кр.	6 УБ
4,23			23 рпф.	4	0,20	–40кр.	2 УБ
5,3	Стефан	Польща 1575–1586	3 рпф.	3	0,15	–2,3 кр.	1 шт. УБ 1шт. б-ка Оссолінських
6,56	Дмитрій Іванович	Росія 1603–1613	1 л.2 кв.	14	1,15	1фл.52,3кр.	6 УБ
7,3	Матяш	Угорщина 1556	1 рпф.	7	36	–2,1 кр.	1 УБ Надь бая
8,2	Він же	Німеччина 1612–1619	3 рпф.	7	36	–6,3 кр.	–
9,3	Георг–Фрідріх	Німеччина 1595	3 рпф.	5	25	–4,2 кр.	3 шт. б-ка Оссолінських
10,1	Іоанн	Німеччина 1545	1 рпф.	5	25	–1,2 кр.	1 шт. УБ
11,5	Карл	Німеччина	1 кв1 рпф.	7	36	–11,1 кр.	2 шт. УБ
12,7	Німецькі	Рицарі–	1 кв1рпф.	2	10	–3 кр.	4 шт. УБ
13,1	Венцеслав	Чехія 1560	2 рпф.	5	25	–3 кр.	1 шт. УБ
14,7	Сигізм.3	Польща	Мідні	мо	нети	–0,2кр.	4 шт. УБ

Всього 838 монет, із них 38 передано університетській бібліотеці м. Львова, 4 – церковно-літературному інституту Оссолінських, 796 монет – залишок.

Як бачимо, опис скарбу, що дійшов до нас, є далеко неповним і вимагає відповідної реконструкції. Для реконструкції звернемося до лічильно-вагових характеристик. Як відомо, до середини XVI ст. у Німеччині для визначення ваги срібних монет користувалися марками та її фракціями. Одна марка (М) ділилась на 16 лотів (Л), лот – на 4 квенчі (кв), а квенч – на 4 ріхтпфеніги (рпф)⁹.

Іншими словами, одна марка включала в себе 16 лотів, тобто 64 квенчі чи 256 ріхтпфенігів. Вага лота залежала від того, яка марка – віденська (288,64 г) чи кельнська (233,86 г), була покладена в основу розрахунку. Тому зробимо перерахунок приведених вище показників для однієї із монет як по віденській (ВМ), так і по кельнській марці (КМ), враховуючи пробу вмісту срібла у мг. У першому випадку лот складає 18 г, квенч – 4,5, ріхтпфеніг – 1,1 г ВМ, а в другому випадкові – відповідно – 4,5 г, 3,66 г та 0,91 г КМ.

Враховуючи ці показники, розглянемо запис № 3: “548 монет вагою в 1 марку 12 лотів 3 квенчі І-ї проби” (тобто 398,5 г ВМ чи 276,4 г КМ), з яких усього лише 6 екземплярів (із 548!) відібрала університетська бібліотека м. Львову для своєї досить значної нумізматичної колекції. Можлива вага монети Сигізмунда III, такої розповсюдженої у цьому скарбі, може складати чи 0,73 г ВМ, чи 0,504 г КМ. У скарбах XVII ст. монет такої розповсюженості, низької проби і подібної ваги – 0,8 г є польсько-литовські соліди та соліди Риги 1620-х рр. Отже, враховуючи певний знос монетного матеріалу, вагові розрахунки ведуться за **віденською** маркою, що й підтверджують відомі нам Укази Головного монетного управління про ведення закупки срібла віденськими марками¹⁰.

Важче піддається розшифровці запис № 1, згідно з яким вага 9 монет, за віденською маркою складає 49,5 г (по 5,5 г на монету), а за кельнською маркою – лише 6,5 г (тобто 4,01 – вище, ніж у шостака 1623 р.). У примітці вказується, що 4 монети залишила університетська бібліотека, а дві „гданські” монети, ймовірно, орти – інших середніх монет у Гданську не карбувалося – забрав церковно-літературний інститут Оссолінських. Враховуючи вагові співвідношення та пробу металу, можна припустити, що цей запис стосувався змішаних монет, тобто до нього входили 2 **гданські орти** (В=7,2–6,3 г) та польські **шостаки** 595 р. (В=4,75 г) і 1623-х рр. (В=3,95 г).

174 монети за записом № 2 складають 192 г КМ чи 229,5 г ВМ 7-ї проби, тобто середня вага монети дорівнює 1,31 г. Враховуючи пробу срібла та середню вагу монет, можна припустити, що їх, складають **півтораки** різних років випуску – випуски 1614–1620 рр. містили 1,54 г (0,72 г чистого срібла); випуски 1623 р. мають 1,18 г 7-ї проби. Іншим і не менш вагомим аргументом на користь цього

припущення є розповсюдженість монети – у скарбах цього періоду вона звично займає після солідів друге місце.

23 монети Сигізмунда III (запис № 4) загального вагою в 2 лоти, тобто 36 г ВМ (29,2 г КМ) 4-ї проби (тобто по 1 г 56 мг / 1,28 г кожна). Якщо врахувати дані з каталогу Е. Копіцького¹¹, за яким вага грошів коронних 1613–1616 рр. складає 1,55 г, а останніх випусків 1621–1625 рр. – 1,03 г, то ці монети, враховуючи пробу, становлять, імовірно, польські **грошові** монети перед- та останніх років правління (1613–1625 рр.).

Із трьох польських монет Стефана (мається на увазі Стефана Баторія) (1575–1586) (запис № 5), що мали вагу в 3 ріхтпфеніги (тобто в 0,91 г КМ чи 1,12 г ВМ кожна) дві потрапили у колекції університетської бібліотеки та Інституту Оссолінських. Враховуючи певну рідкість монет (їх забрали до колекції), їх вагу та лотову пробу, можна зрозуміти, що це **шилінги** польсько-литовського карбування, які мали вагу 1,12 г 3-ї лотової проби¹².

“Дуже маленькі” за своїми розмірами 52 російські монети Дмитрія Івановича (1603–1613 ?) (запис № 6) заважили 1 лот 2 квенчі достатньо високоякісного срібла 14-ї лотової проби, кожен лот якого оцінювався в 1 фл. 52 кр. Вага монет становила в середньому від 0,42 г КМ до 0,519 г ВМ кожна. Приведені вагові величини та проба збігаються з характеристиками російських **копійок** початку XVII ст. (0,45–0,5 г)¹³ за винятком фантастичної хронології. Відомо, що під іменем Дмитрій Іванович приховувалися два самозванці – Лжедмитрій I (1604–1606), який правив та карбував монети з 7 липня 1605 по день своєї смерті – 17 травня 1606 р., та Лжедмитрій II (1607–1609). Крім того, на 1606–1610 рр. приходиться правління Василя Івановича Шуйського та на 1610–1612 рр. – правління польського королевича Владислава. Тобто експерти помилялися в датах і точне визначення монетного матеріалу, шість копійок із яких потрапили в університетську колекцію, можливе лише при виявленні протирок із неї.

Неоднозначним є запис за номером № 7, у якому згадуються три угорські монети Матяша (?) 1556 р. карбування та вагою в 1 ріхтпфеніг (тобто, по 0,30–0,33 г кожна) 7-ї лотової проби. Якщо номінал монети – **угорський денарій** – не викликає сумнівів завдяки вказівці на вагу, пробу та місце карбування монети, яку забрали в університетську колекцію у Надьбані (тепер Байя-Маре, у

сучасній румунській Трансільванії) інтенсивно карбували угорські денарії), то сумніви викликає ім'я правителя – у 1526–1565 рр. правив Фердинанд I, а Матяш II, ім'я якого наводиться у таблиці, був на престолі пізніше – у 1611–1619 рр. Це дозволяє припустити появу серед знайдених денаріїв як монет Фердинанда I, так і Матяша II.

У записі № 8 наводяться дві німецькі (?) монети Матяша (1612–1619) вагою 3 рпф. (тобто 1,17 г КМ чи 1,725 г ВМ) 7-ї лотової проби. За своїми характеристиками – це **імперські півтораки** чи трикрейцеровики Священної Римської імперії (наприклад, Гамбурга, Солмса, Юліх-Клеве, Сілезії, Гільдесгайма тощо), які випускалися за іменем імператора Матяша II.

Три німецькі монети Георга-Фрідріха 1595 р. (запис № 9) вагою в 3 рпф. 5-ї лотової проби (тобто 0,91 г КМ чи 1,15 г ВМ кожна) є, поза сумнівами, пруськими **потрійними пфенігами** кінця XVI ст. Подібні монети нерідкі у скарбовому матеріалі України (див. скарб № 822 із с. Слобідка Житомирської обл.)¹⁴.

За записом № 10 німецьку монету Іоанна (Йоганна), датовану 1545 р., що мала вагу в 1 рпф 7-ї лотової проби, залишили в колекції УБ. За часом випуску та вагою ця монета – кратний **пфеніг** – відноситься до правління рейнського пфальцграфа Іоанна IV (1509–1557) із Зіммерінгзької лінії.

П'ять німецьких монет Карла б. д., мали за записом № 11, 7-у лотову пробу та вагу в 1 кв. 1 рпф. (тобто 0,91 КВ чи I, 11 г ВМ кожна). За цими показниками можна вважати, що маємо справу чи з 7-лотовими **півбатценовими** монетами (1,1 – 0,65 г чистого срібла) чи з **півгрошовими** монетами якогось із німецьких князівств кінця XVI ст. Правителем, вказаним на монеті, міг бути за іменним покажчиком ерцгерцог штірійський Карл (1564–1595) чи імператор Священної Римської імперії Карл V (1519–1556).

Загадковим є запис № 12 про сім монет “німецьких рицарів” вагою в 1 кв. 1 рпф. низької 2–1 проби, які загалом оцінили всього у 3 кр. Походження цих солідів (гелерів чи пфенігів), якщо брати до уваги їх низьку пробу та вагу в 0,65 г КМ чи 0,81 ВМ, залишається неясним, хоча певне світло проливає примітка про мюнстерівське походження однієї з монет – у 1566–1574 рр. тут карбував свої гелери та пфеніги єпископ Йоганн фон Гойя¹⁵. Чотири із цих незвичних монет (ймовірно, в гарному стані) були

залишені в колекції університетської бібліотеки.

У записі № 13 згадується якась монета Венцеслава, Чехія, 1560 р.(?), вагою в 1 рпф. 5-ї лотової проби срібла, оціненої в 25 кр. за лот, що в сукупності склало 3 кр. У записі явна помилка – Венцеслав правив з 1378 р. по 1419 р., а приведена дата відноситься до правління Фердинанда I Габсбурга (1525–1565). Вагові показники в 1,82–2,2 г при невисокій (5-й лотовій чи 312-й метричній) пробі срібла підтверджують вірогідність пізнього часу карбування цієї монети у вигляді **празького білого гроша**, вже відміченого Н.О. Соболевою¹⁶ на території Буковини.

Сім мідних монет Сигізмунда III, згаданих у записі № 14, мали вагу в 1 кв. 2 рпф., тобто містили по 0,78–0,96 г кожна, що дозволяє віднести до цієї групи чи майже мідні **тернарії** 1612–1630 рр., чи коронні соліди 1625 р. зі зображенням орла.

Сукупна вартість польської монети складала на час обігу близько 10 злотих (300 гр.: 183 гроші солідами, 31,5 гр. півтораками, 23 гр. по одному грошу, 60 гр. ортами та шостаками, 3 гр. тернаріями та солідами Стефана Баторія), а вартість іноземної монети, враховуючи її вагові показники, 3 злотих (точніше щонайменше 88 гр., із них 75 гр. російською монетою). Отже, загальна вартість скарбу становила на території сусідньої Польщі орієнтовно 13 злотів, що мали відповідати 6,5 талярів-леям чи 4,3 дукатам. Враховуючи отриману раніше інформацію¹⁷, у 1581 р. поляки закуповували на Буковині оптом биків по 6 талярів за кожного, вартість яких, щоправда, у 1610-х рр. зросла до 10–15 талярів. 1 жереб землі коштував 15 талярів. Загалом, сума була не надто значна і лежала відкладеною про чорний день.

Незвичне поєднання невеликої кількості середніх номіналів, дрібних польських монет з домішками німецьких та не зовсім звичних російських дозволяє припустити, що володарем тезаврації була не дуже багата людина, можливий учасник Московського походу у складі армії із сусідньої Польщі. Найстарша монета – 1545 р., наймолодша – тернарії 1620-х рр., коли, ймовірно, був закопаний скарб цього учасника Московського походу. Отже, час тезаврації, враховуючи незначну наявність тернарієвої монети, можна віднести до 1620-х рр. На цей час припадає Хотинська кампанія турецького султана Османа, під час якої яничари спустошили Буковину, видаючи голови місцевих селян за голови

козаків, оцінених султаном у 50 золотих. Тому можливо, що скарб міг належати комусь із жертв цієї війни.

2. ОНУТ-1836¹⁸. У березні 1836 р. місцевий селянин Г. Ковалюк (за участі І. Ковалюка та В. Степанюка) знайшов на грунтах Й. Кантакузіно в околицях села скарб срібних та мідних середньовічних монет вагою в 6 марок та 8 лотів (тобто 1 кг 875,84 г). У скарбі знаходилося 2901 монета (переважна більшість з яких мала діаметр 16 мм). У кабінеті старожитностей бібліотеки Оссолінських склад монет визначили спочатку лише якісно, а не кількісно. Там було проаналізовано випадкову вибірку з 28 монет: 16 з них склали боратинки, а решту – 1 солід 1622 р. Сигізмунда III Вази (1587–1632), 3 прибалтійсько-шведські соліди Густава-Адольфа (1611–1632) ризького карбування, 7 ризьких солідів королеви Христини (1632–1654). Згодом, представники Пробірної палати подали кількісні характеристики (без вказівки на номінали), які були дослідниками¹⁹ інтерпретовані наступним чином: *Річ Посполита* (королівство) – півторагрошовики, гроші і соліди (карбування м. Риги) Сигізмунда III Вази (1587–1632), соліди (боратинки) Яна II Казимира Вази (1649–1668) литовського і польського карбування з датами 1660–1661 рр. – всього 2319 монет; *Прибалтійські володіння Швеції* – драйпелькери і соліди Густава II Адольфа Вази (1621–1632) карбування м. Риги, соліди Христини-Августи Вази (1632–1654) карбування м. Риги та Лівонії – всього 580 монет; *Пруссія* – драйпелькер і солід Фрідріха-Вільгельма (1640–1657) – 2 монети. У 1837 р. увесь скарб оцінили в 3 флорини 30 крейцерів, що, зважаючи на середній діаметр монет та середньовагові показники в 0,647 г (за співвідношенням 1 кг 875 г: 1901 монета), засвідчує переважання в ньому солідових монет (за участі кількох важчих монет, що пояснює середня вага, ніж вага соліда тих часів – 0,4–0,53 г). Із скарбу 40 монет було відібрано для колекції бібліотеки Оссолінських, а 9 – для університетської бібліотеки.

За процентним співвідношенням, взятим із попередньої оцінки бібліотеки Оссолінських, можна було лише орієнтовно припустити наступні кількісні характеристики скарбу, досить важливі для структурного вивчення грошового обігу Буковини: *Річ Посполита* (королівство) – орієнтовно 136 півтораки (1,5-грошовики), гроші і соліди (карбування м. Риги) Сигізмунда

III Вази (1587–1632), 2183 соліди (боратинки) Яна II Казимира Вази (1649–1668), литовського і польського карбування з датами 1660–1661 рр. – всього 2319 монет; *Прибалтійські володіння Швеції* – 175 дрейпелькерів і солідів Густава II Адольфа Вази (1621–1632) карбування м. Риги, 204 соліди Христини-Августи Вази (1632–1654) карбування м. Риги та Лівонії – всього 580 монет; *Прусія* – драйпелькер і солід Фрідріха-Вільгельма (1640–1657) – 2 монети.

Ці наближені дані, однак, доповнюються новою архівною знахідкою. В архівній справі, датованій 21 лютим 1840 р.²⁰, яку нещодавно виявив Р. Шуст²¹, детальніше указується оцінка 49 монет із скарбу з с. Онут, які планували викупити в 1836 р. львівські інституції (9 – університетська бібліотека, а 40 штук – бібліотека Оссолінських), оплативши разом 1 фл. 26,2 кр., тобто понад 40 % вартості всього скарбу лише за 1,7 % його кількості. Наведемо оцінну частину таблиці, яка дозволяє істотно уточнити найвартіснішу частину скарбу.

Таблиця 2. Скарб із с. Онут – 1836 (за оцінною таблицею проданих екземплярів)

Кільк.	Правитель	Вартість	Кількість	Вартість
2319	Ян Казимір	1 фл. 36,19	Ун-г: 6 шт.	64 кр.
582	Густав Адольф	1 фл. 54кр	Б-ка Оссолін.: 40 шт.	7, 219 кр.
2901		3 фл. 30,19	Ун-г: 3 шт.	15 кр.

Як бачимо, в таблиці чітко фіксуються кількісні величини з попередніх описів (582 прибалтійські соліди та 2319 польських монет, відповідно оцінених на цей час у 1 фл. 54 кр. та 1 фл. 36 кр.). Це переконливо засвідчує, що мова йде про той же онутський скарб 1836 р., грошова виплата (за придбані монети з якого) мала місце, як бачимо, лише через чотири роки. За матеріалами попереднього скарбу із с. Боянчук (№ 1), оцінка середньовічних монет наближалася (при її певній заниженості) до вартості тогочасних австрійських монет відповідної ваги та проби. Тому за виставленою ціною шість монет Яна Казимира (1632–1668), кожен з яких оцінили майже в 11 кр., мали бути шостаками – метричні показники польських шостаків 1623-х рр. та 1650–1666 рр.

($B=3,5-3,95$ г 500 проби) та монети в 10 кр. 1753–1848 р., що важила 3,897 г 500 метричної проби (тобто 1,948 г чистого срібла), були дуже близькими. Це ж стосується трьох монет шведського короля Густава-Адольфа (1611–1632), які оцінили по 5 кр. кожну (2,227 г 438 проби). За розміром оплати вони мали б бути не солідами, а, ймовірно, срібними шведськими чвертьмарками (2 ере) емісії 1623–1627 рр. (1,885 г 500 проби)²². Решта 40 монет напевне були низькопробними солідами Густава-Адольфа, враховуючи їх вартість (лише 7,2 кр.). Сукупна вартість цього скарбу, тезаврованого на початку 1670-х рр. (ймовірно, в час Хотинської виправи поляків у 1674 р.), склала близько 1000 грошів, що мали відповідати на території сусідньої Польщі 33,3 злотим (тобто близько 10 таляр-леям чи 4,7 дукатам-угам, що по „200 бані йшли”) – вартості коня чи 5-річних податків від сім’ї²³.

3. Онут-1843²⁴. 3 липня 1843 р. на території села поблизу митного пункту (міщина Окна) М. Алейнік (Олійник) знайшов великий скарб, який складався з 9367 срібних і 60 (?) мідних монет, які влада оцінила 28 травня 1870 р. в 139 флоринів 90 крейцерів. Подальша доля скарбу залишалася невідома до моменту архівної знахідки у фондах *ЦДАЛ України*²⁵, честь якої належить Р. Шусту. За його інтерпретацією частина скарбу включала: *Річ Посполита*: Сигізмунд III Ваза (1587–1632): невизначена монета – 3 (3 лоти); 1 (2 лоти); мідний солід (?); Ян II Казимир (1648–1668): невизначена монета – 1 (1 лот); *Бранденбург-Пруссія* (в ленній залежності від Польщі): Георг-Вільгельм (1614–1640): невизначена монета – 1 (1 лот); Фрідріх-Вільгельм (1618–1640): невизначена монета – 1 (1 лот); *Швеція*: Карл IX (1604–1611): невизначена монета – 4; Густав II Адольф (1611–1632): невизначена монета – 1 (1 лот); Христина (1632–1654): невизначена монета – 1 (1 лот); Карл X Густав (1654–1660): невизначена монета – 1 (1 лот); *Сілезія*: герцогство Тешин, геллер (обол) 1654 р. – 1 (2 лоти); *Трансільванія*: Міхай Апафі: невизначена монета 1685 р. – 4 (2 лоти); *Шотландія*: Карл II (1660–1685): невизначена мідна монета – 22. Враховуючи зазначені дослідником кількості монет, всього їх мало бути 38.

Подальше опрацювання справи допомогло виявити оцінний лист всього скарбу, виданий 14 жовтня 1843 р. Крайовим пробірним управлінням. Як засвідчують матеріали, цей скарб

виявився найбільшим для Буковини за кількістю монет (9427) та їх вагою – зазначені в ньому 24 марки 13 лотів 1 квенч та 2 ріхтпфеніги відповідали 7 кг 170 г ваги. Істотним недоліком опису є відсутність вказівки на кількість монет – занадто складно було повторно перераховувати 7-кілограмову монетну масу, тому однотипні монети просто зважували. Враховуючи відому кількість усіх монет та (за довідниками²⁶) їх середню вагу, спробуємо визначити орієнтовну кількість монет кожного номіналу. Виділимо в розрахунках кількість монет жирним шрифтом, а величину, що визначається – курсивом.

Табл. 3: Скарб із с. Онут–1843 (за оцінною таблицею)

Кільк.	Правитель	Країна	Вага	Проба	Тариф (лог)	Вартість	Розрахунки
1,3	Сигізмунд III	Польща 1587–1632	– ... 1 кв.	3	23 кр.	–6,1 кр.	4,4 г : 3=1,47 г
2. ?	–/–	–/–	2м.10л.	2	10	1фл.	613,28 : 0,53= <i>1157</i>
3,71	Ян-Казимир	1648–1669	2л	2	10	–20 кр	96 г : 71=0,51 г
4. ?	Густав Адольф	Швеція 1611–1632	2м.4л3кв.	1	3	3ф.3,3кр.	662,78 : 0,55= <i>1205 ?</i>
5.	Христина	Швеція 1632–1654	7м. 2кв.	1	5	9ф.22,2 кр.	2597,76 : 0,55= <i>4723 ?</i>
6.	Карл-Густав	Швеція 1654–1660	8л. 2кв.	1	5	–42,2 кр.	153 г : 0,53=278?
7.	Георг Вільгельм	Бранденбург 1625	2л. 1кв.	2	10	1фл.12,2	40,5 : 0,53=73,6?
8.	Фрідріх Вільгельм	Бранденбург 1628	2л. 1кв.	2	10	–22,2 кр.	40,5 : 0,53=73,6?
9,4	Йоганн-Міхаель	Трансільванія 1685	1 рпф.	2	10	–0,2 кр.	1,1 : 4=0,32 г
10.	Оболи	Тешин 1654	3 кв.	2	10	–7,2 кр.	135 г : 0,53=25,47
11,22	Карл II	Шотландія	1лот	Cu	50кр	–3 кр.	18 г : 22=0,81
12, 4	–/–IV	1604–1611	1рпф.	Cu	за 1 М	–3 кр.	1,1 : 4=0,275

13.	Ян-Казимир	Польща 1664	11м. 10л. 24м. 13л. 1кв. 2рпф.	Сu	--/--	2фл. 34,9кр.	3355 : 1,2=2795,8
Всього						25 фл. 13 кр.	Близько 10 тис.

Розглянемо монети Речі Посполитої. Як бачимо, за ваговими показниками 1-ї групи, її складають три грошові монети Сигізмунда III покращеної проби, а до 2-ї групи відносяться, враховуючи співвідношення старих до нових солідів (1:3) та їх вагу (1,12:1:0,59) щонайбільше 880 солідів (2-а лотова проба) різних років карбування. 71 монета Яна II Казимира, за лотовою пробою (2) та середньою вагою (0,51), поза сумнівом, складала його литовські соліди 1652–1653 рр. До 13-ї групи, яку складають мідні монети загальною вагою 3 кг. 355 г., належало щонайменше 2700 мідних боратинок Яна II Казимира (середньою вагою 1,2 г).

Що ж стосується прибалтійської шведської монети (4–6 групи), то сенсаційною є її величезна маса (загальна вага 3 кг 413 г), серед якої домінувала монета Густава-Адольфа (1611–1632) та Христини (1632–1654). За описами та розрахунками серед монет Густава-Адольфа (орієнтовно 1100–1200 шт.) та Христини (4,5–4,7 тис.?), поза сумнівом, перебувала більша монета (5-грамові 8 ере=марки чи 4 ере=півмарки), що показує грошова оцінка цієї монети, втричі вища від ідентичної ваги монет Сигізмунда III (2 м. 10 л.). Більшість монет складала, ймовірно, соліди, а не півтораки (значно вищої лотової проби). Цілком можливо, переважаюча більшість солідів – сучавські домніци.

Не повністю ідентифікуються 22 мідні шотландські монети, віднесені до правління Карла II (1660–1685). За датами та вагою (0,81 г) можна припустити появу на Буковині емісії карлових 2-пенсовиків 1663 р. чи 1677–1679 рр. карбування²⁷. Проте за скарбовим матеріалом не лише в Білорусі та Україні, а й Молдові та на Буковині часто траплялися монети з подібним параметрами – подвійний шотландський пенс з гербом у вигляді реп'яха і круговим написом „NEMO ME IMPUNE LACESSET” („Ніхто не торкнеться до мене безкарно”), яку карбував в 1632–1633 рр. Карл I, а завезли шотландські купці-пресвітеріани²⁸.

Не виключено, що 4 монети Йоганна-Міхаеля з Трансільванії,

карбовані в 1685 р., були не солідами Міхая Апафі (1661–1690), який випускав у 1685 р. лише золоті дукати, а солідами валаського воєводи Міхая Раду (1658–1659), вагою в 0,46–0,5 г., з типовою для них помилковою датою (1685).

Скарб заховано не раніше середини 1680-х рр., коли на Буковині, зайнятій поляками, періодично з'являлися рейди татар та турків. За величезним обсягом дрібних монет (3142 гроші чи 107,74 злотих, які відповідали близько 10 леям чи 5 галбінам²⁹⁾ можна припустити, що це тижнева каса якогось великого шинку, який знаходився біля митниці в прикордонному пункті. Великі номінали (золото та срібло, за винятком, ймовірно, кількох шведських марок та півмарок, занесених найманцями), вірогідно, було заховано окремо.

Як бачимо, використання апроксимативних кількісних методик допомагає наближено визначити номінали монет та їх обсяги, необхідні для нових історико-економічних краєзнавчих студій. Значні перспективи мають ці методики для дослідження старих описів. Вони дозволяють отримати нові дані про скарби, про які в Державному архіві Чернівецької області зберіглися згадки без вказівки на ваги монет та правителя-емітента: скарб із с. Строїнці, виявлений у 1828 р. селянами І. Кривицьким та Г. Тарновецьким; скарб із с. Лопушна-Карапчів, знайдений в 1814 р. М. Бордіяном³⁰⁾ тощо. Робота автора в фондах віденських архівів допомогла виявити не лише повні описи скарбів (Денисовка–1817, Боянчук–1816; Кулівці–1860, Гоголина–1834), а й згадки про невідомі для дослідників скарби з Майдану (53 монети на 13 фл.), Карапчеву, Чорнівки (1192 монети на 68 фл.), Чернівців (14 монет на 2,8 фл.), Красної (50 монет на 3,42 фл.), 33 дрібні польські монети ХVІ ст. з Горошівців–1816, детальні описи яких ще не розшукано³¹⁾. Але це предмет наступних досліджень та пошуків.

1. *Bompaire M., Dumas F.* Numismatique médiévale: Monnaies et documents. – Turnhout, Belgium, 2000. – P. 3–5; *Fengler H., Gierow G., Unger W.* Transpress Lexikon: Numismatik. – Berlin, 1976.

2. *Зайцева О., Синчук И.* Находки монет 16–20 вв. в Дисне и Друе (к истории товарно-денежных отношений города и округи). – Минск, 2001. – С. 21–22.

3. *Котляр М.* Грошовий обіг на території України доби феодалізму. – К., 1971; *Kotlar M.* Znaleziiska monet z XIV–XVII w. na obszarze Ukrainskiej SRR: Materiały.

– Wrocław–Warszawa–Krakow–Gdansk, 1975.

4. *Бакалець О.* Монетні скарби як джерело вивчення грошового обігу Гетьманщини (1768–1764): Автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. іст. наук / НАН України, Ін-т іст. України. – К., 2007. – 20 с.

5. *Шуст Р.* Знахідки монетних скарбів на території Галичини у першій половині XIX ст.: спроба реконструкції складу // Вісник Львівського університету. – Львів, 2003. – Вип. 38: Серія історична. – С. 427–458.

6. *Пивоваров С.* Нумизматичні пам'ятки Буковини (античний та середньовічний час). – Чернівці, 2002; *Огуй О.* Монетно-лічильні найменування на Буковині та в Молдові в кінці 14 – першій третині 19 ст.: Проблема поліномінацій в адаптивних термінологічних системах. – Чернівці, 1997; *Його ж.* Середньовічні талярні скарби із Північної Буковини (спроба зіставної інтерпретації архівної згадки про Дорошівську тезаврацію із сучасною знахідкою із с. Кадубівці) // Питання стародавньої та середньовічної історії, археології й етнології: Зб. наук. ст. – Чернівці, 2001. – Т. 2. – С. 150–156; *Його ж.* П'ять забутих скарбів із території Північної Буковини (на матеріалах віденських архівів та музеїв) // Буковинський історико-етнографічний збірник. – Чернівці, 2004. – Вип. 6. – С. 13–18; *Огуй О., Пивоваров С.* Проблема гетерокультурної інтерпретації архівного запису стосовно скарбу середньовічних монет із с. Митків // Буковинський історико-етнографічний вісник. – Чернівці, 2001. – Вип. 3: Матеріали У міжнародної історико-етнологічної конференції “Традиційна культура народів Європи”. – С. 81–82; *Іх же.* Матеріали Державного архіву Чернівецької області про монетні скарби XVI–XVIII ст. на Буковині та їх інтерпретація // „А се его сребро...”. Зб. пр. на пошану чл.-кор. НАН України М.Ф. Котляра з нагоди його 70-річчя. – К., 2002. – С. 235–244.

7. *Огуй О.* Про забутий скарб середньовічних монет із с. Боянчук (до проблеми ідентифікації німецькомовних архівних матеріалів) // 50 років возз'єднання Північної Буковини, Хотинського, Аккерманського та Ізмайльського повіту Бессарабії з Укр. РСР: Тези респ. конф. – Чернівці, 1989. – С. 109–110.

8. Державний архів Чернівецької області (далі – ДАЧО). – Ф. 1. – Оп. 1. – Спр. 3187. – Арк. 1–13.

9. *Зварич В.* Нумизматический словарь. – Львов, 1978. – С. 137.

10. *Becher S.* Das österreichische Münzwesen vom Jahre 1524 bis 1838 in historischer, statistischer und legislativer Hinsicht. – Wien, 1838. – Bd. I,1: Historischer, statistischer Theil. – S. 65.

11. *Kopicki E.* Katalog podstawowych typów monet i banknotów polski oraz ziem historycznie z polska związanych. – Warszawa, 1974. – Т. 2: 1506–1632; 1977. – Т. 3: 1632–1795.

12. *Огуй О.* Монетно-лічильні найменування на Буковині та в Молдові... – С. 190. Див.: *Мельникова А.* Русские монеты от Ивана Грозного до Петра Первого: История русской денежной системы с 1533 по 1682 год. – М. – 1989. – С. 82–91.

14. *Котляр М.* Грошовий обіг на території України доби феодалізму... – С. 138.

15. *Fengler H., Gierow G., Unger W.* Transpress Lexikon: Numismatik... – С. 303.

16. *Соболева Н.* Пражские гроши в музеях Украины // Нумизматика и сфрагистика. – К., 1963. – Вип. 1. – С. 128–138.

17. *Огуй О.* Монетно-лічильні найменування на Буковині та в Молдові... – С. 79–80.
18. ДАЧО. – Ф. 1026. – Оп. 1. – Спр. 704. – Арк. 3–7; Спр. 621. – Арк. 55–69; Спр. 1817. – Арк. 51–53.
19. *Огуй О. Пивоваров С.* Матеріали державного архіву Чернівецької області про монетні скарби XVI–XVIII ст. на Буковині та їх інтерпретація ... – С. 364–365; *Їх же.* Проблема гетерокультурної інтерпретації архівного запису... – С. 205.
20. Центральний державний історичний архів України у м. Львів (далі – ЦДІАЛ України). – Ф. 210. – Оп. 2. – Спр. 24. – Арк. 3.
21. *Шуст Р.* Вказ. праця. – С. 437.
22. *Krause Ch. / Mishler C.* Standard catalog of world coins. World Coin Listings by Date and Mint. Seventeenth Century 1601–1700 / C. R. Bruce II (Ed.), Th. Michael, G. Suhaj, F. J. Borgmann, M. Dudley, D. McCue, R. Tern, A. G. Berman, G. Keplinger, P. Montz, N. Douglas Nicol,... Dr. A. Oguy et al. – Iola, Wisconsin, 2003.– 3d ed. – P. 1142–1143.
23. *Огуй О.* Монетно-лічильні найменування на Буковині та в Молдові ... – С. 112, 127, 199.
24. ДАЧО. – Ф. 3. – Оп. 2. – Спр. 8242. – Арк. 1–4.
25. ЦДІАЛ України. – Ф. 210. – Оп. 2. – Спр. 29. – Арк. 4.
26. *Зварич В., Шуст Р.* НумізMATика. Довідник. – Тернопіль–Львів, 1998; *Огуй О.Д.* Монетно-лічильні найменування на Буковині та в Молдові; *Krause Ch. / Mishler C.* Ibid. – P. 1142–1143.
27. Див.: *Krause Ch. / Mishler C.* Ibid. – P. 1142–1143, 1102–1103.
28. *Рябцевич В.М.* О чем рассказывают монеты. – Минск, Вышейш. шк. 1977. – С. 119–121.
29. *Огуй О.Д.* Монетно-лічильні найменування на Буковині та в Молдові... – С. 199.
30. *Огуй О.Д. Пивоваров С.В.* Матеріали державного архіву Чернівецької області про монетні скарби XVI–XVIII ст. на Буковині та їх інтерпретація ... – С. 364–369.
31. *Огуй О.Д.* П'ять забутих скарбів із території Північної Буковини ... – С. 13–18.

Oleksandr Oguy

**DECODING OF THREE TYPES OF AUSTRIAN ARCHIVE ENTRIES
ABOUT MEDIEVAL HOARDS ON THE TERRITORY OF THE
NORTHERN BUCOVYNA**

This article deals with three kinds of Austrian archive entrees about found coin hoards (without nominal; with only money evaluation; without quantity of coins). Author offers to use adequate ways of their reinterpretation on the basis of approximate-statistic calculations (due to the common weights and evaluations of found hoards).